

Pelkästään miesten juttu?

Alkoholi, sukupuoli ja perhe suomalaisissa yleisaikakauslehdissä ja naistenlehdissä 1955 ja 1985

Risto Heiskala

LUKIJAKYSYMYKSÄ APUTOIMITTAJALLE: Kumpi teidän mielestänne oli ensin, muna vai kana?

VASTAUS: Kyllä kana oli ensin näistä kahdesta, mutta kaikista ensimmäisenä oli kukko. Se vain sattui eräänä päivänä syömään käyneitä rypäleviinejä, jotka kihautivat sen nuppiin niin, että se nousi tunkiolle seisomaan, löi rintoihinsa ja kiekaisi, että minä se vasta poika olen! Siinä samassa silmänräpäyksessä oli kana paikalla — kukaan ei tiedä, mistä se tuli, eihän sitä vieläkään aina tajua — ja sanoi, että kitas kiinni ja nyt nukkumaan ja heti, senkin rallipää! Ja siitä se sitten alkoi, eikä kukko ole koskaan osannut katua kylläkseen sitä, ettei osannut pitää suutaan pienemmällä.

(Apu 12. 3. 1955)

NAINEN MIEHELLE:

— Rakkaani, etkö voisi lopettaa juomista minun vuokseni?

— Kuka pahus sinulle on uskotellut, että minä juon sinun vuoksesi?

(Apu 22. 11. 1985)

Jo kauan on kapakkaan osattu ja päästy yksinkin, me tytöt. Alkookin osataan ja pullo auki itse, hyi hirveä.

(Me Naiset 15. 1. 1985)

Johdanto

Tässä artikkelissa tarkastellaan suomalaisen yleisaikakauslehtien ja naistenlehtien alkoholimainintoja. Tarkoituksena on selvittää, toimiiko suomalaisten elokuvien humalakoh- tausten analyysissä (Falk & Sulkunen 1980) ja suomalaisten työläisten elämäkertahaastatte- lujen analyysissä (Alasuutari 1986) löydetty tapa jäsentää alkoholiin liittyvää merkitysmaa- ilmaa ja sen suhdetta sukupuolijakoon ja per- heeseen myös aikakauslehtien alkoholimainin- noissa. Molempien edellä mainittujen analyysien mukaan alkoholi on merkitysmaailma- taan miehinen aine ja erityisesti sen humala- käyttö jäsentyy mies juo, vaimo kontrolloi -kaavan mukaisesti. Samalla kun tarkastellaan tämän tulkinnan pätevyyttä aikakauslehtien alkoholimainintojen analyysissä, tarkastellaan myös, tapahtuuko alkoholimainintojen merki-

tysmaailmassa tässä suhteessa muutosta 1950- luvulta 1980-luvulle siirryttäessä.

Kysymyksessä on kulttuurituotteiden semi- oottisvaikutteinen analyysi, jossa tutkitaan, millä ehdoilla miehen, naisen ja alkoholin mer- kit voivat tutkituissa aikakauslehdissä yhdistyä toisiinsa ja miten näiden merkkien yhdistymi- sen tavat muuttuvat ajassa. Analyysi on tehty olettaen, että aikakauslehtien alkoholimainin- nat ja niissä tapahtuvat merkitysmuutokset voisivat kertoa myös niiden ulkopuolella ole- vasta kulttuurisesta todellisuudesta ja siinä ta- pahtuneista muutoksista.

Tulkinnat esitetään pääasiassa alkoholimai- nintoja luokittavia taulukoita kommentoimal- la. Taulukkomuodon käyttö ei kuitenkaan ole sidoksissa esim. surveytutkimuksia luonnehti- vaan edustavuuslogiikkaan. Sen sijaan taulu- kot esitetään ja niitä tulkitaan siitä perspektii- vistä, heijastavatko niiden numerot mielek- käästi tulkittavissa olevia kulttuurisia malleja vai eivät. Laskeminen on siis vain yksi tapa yrittää välttää aineiston puolueellista tulkintaa ja joskus, kuten tässä tapauksessa, myös talou- dellinen tapa esittää tulkinta (ks. esim. Silver- man 1986).

Yleisaikakauslehtien ja naistenlehtien alkoholimaininnat 1955 ja 1985

Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa valit- tiin kolme numeroa sisältävä näyte neljästä aikakauslehdestä vuosilta 1955 ja 1985. Leh- distä kaksi (Me Naiset ja Kotiliesi) on naisten- lehtiä ja kaksi (Apu ja Seura) koko perheelle suunnattuja lehtiä. Kaikkiaan aineistoon kuu- luu 24 aikakauslehden numeroa.¹

Lehdistä eroteltiin kaikki alkoholimaininnat ja ne luokiteltiin neljään eri tekstityyppiin kuu- luviksi. Alkoholimaininnaksi tulkittiin selvien alkoholiviittausten lisäksi maininnat ravinto- lasta, humaltumisesta, lasin kallistamisesta

Taulukko 1. Yleisaikakauslehtien ja naistenlehtien alkoholimaininnat lehden ja tekstityypin mukaan 1955 ja 1985

tekstityyppi	lehti				yht.
	Apu	Seura	Kotiliesi	Me Naiset	
1955					
raportti	2	1	3	2	8
instruktio	1	1	1	3	6
vitsi	6	1	—	—	7
fiktio	3	—	1	1	5
yhteensä	12	3	5	6	26
1985					
raportti	9	4	1	5	19
instruktio	3	1	4	6	14
vitsi	6	—	—	—	6
fiktio	1	2	2	2	7
yhteensä	19	7	7	13	46

¹ Aineistoon kuuluvat lehtien numerot ovat seuraavat: Kotiliesi 5/55, 13/55, 21/55, 5/85, 14/85, 21/85; Me Naiset 3/55, 7/55, 11/55, 11/85, 27/85, 48/85; Apu 11/55, 27/55, 48/55, 9/85, 30/85, 47/85; Seura 9/55, 27/55, 47/55, 12/85, 30/85, 48/85. Kaikki lehdet ovat sekä 50- että 80-luvun laajalevikkisiä lehtityyppejä edustajia. Levikitietoja vuodelta 1955 ei ole saatavissa, mutta seuraavassa ovat Suomen Gallupin Kansallinen mediatutkimuksen kevät-syyskuu 1984, kevät 1985 esittämät arviot lehtien lukijamääristä (levikki × arvioitu lukijamäärä levikkikappaletta kohti) ja peittoprosenteista (kuinka suuri osuus suomalaisista lukee lehteä): Kotiliesi 929 000, 22,6 %; Me Naiset 758 000, 18,4 %; Apu 1 550 000, 37,7 %; Seura 1 633 000, 39,7 %. Sukupuoliryhmittäin arvioidut peittoprosentit ovat seuraavat: Kotiliesi N 28,4 %, M 16,2 %; Me Naiset N 22,9 %, M 13,6 %; Apu N 37,5 %, M 37,9 %; Seura N 38,2 %, M 41,4 %. Havaitaan siis, että yleisaikakauslehtien lukeminen jakaantuu sukupuoliryhmittäin tasaisesti ja naistenlehtien lukeminen taas siten, että lukijoista vajaa 2/3 on naisia ja runsas 1/3 miehiä.

² Luokitteluperiaate laskee alkoholimainintojen määrää, koska erityisesti fiktiiviset tekstit sisälsivät usein useamman kuin yhden alkoholimaininnan; kuitenkin ne on tulkittu vain yhdeksi maininnaksi silloin, kun alkoholin funktio on kaikissa maininnoissa ollut sama. Periaatteessa alkoholin jokaisen funktion tulkitseminen omaksi maininnaksi saman tekstikokonaisuuden sisällä puolestaan nostaa mainintojen määrää. Käytännössä tällä ei ole paljoakaan merkitystä, koska useamman maininnan sääntöä sovellettiin vain kerran luokiteltaessa yhdessä Me Naisten fiktiivisessä muotiartikkelissa esiintyvä alkoholi kahdeksi eri maininnaksi (yhdessä kuvassa mies ja nainen sampanjalasien kanssa hotellihuoneessa, toisessa kuvassa yksinäinen nainen baaritiskin ääressä).

ym. maininnat, joista saattoi riidattomasti johdattaa viittauksen alkoholiin. Alkoholimaininnaksi tulkittiin myös alkoholin esiintyminen kuvassa. Silloin kun alkoholi esiintyi samassa tekstissä useita kertoja, tulkittiin nämä esiintymät yhdeksi alkoholimaininnaksi siinä tapauksessa, että alkoholin funktio oli tekstissä aina sama. Silloin kun alkoholilla oli samassa tekstissä useampia funktioita, tulkittiin kunkin funktion mukainen alkoholin esiintymä omaksi maininnakseen.²

Tekstityyppiluokituksena käytettiin karkeaa neliluokkaista erottelua, jossa raportiksi tulkittiin kaikki sellainen kirjallinen ja kuvallinen materiaali, joka kertoi todella olemassa olevista paikoista, tapahtuneista tilaisuuksista tai olemassa olevista ihmisistä (esim. reportaasit, haastattelut ja seurapiiripalstojen materiaali). Instruktioiksi tulkittiin kaikki lukijaa opastava teksti, olipa kysymys neuvosta ruoan kanssa tarjottavasta viinistä tai siitä, kuinka alkoholi-soituneen aviopuolison kanssa on meneteltävä. Vitseiksi tulkittiin varsinaisten vitsien lisäksi muutkin niihin rinnastuvat kulttuuriset kiteytymät, kuten hauskoiksi tarkoitetut pakinat ja aforismit. Fiktioiksi tulkittiin kuvitteelliset kertomukset (lähinnä jatkokertomukset) ja lavastetut muotiartikkelit. Käytetty luokitus ei ole käsitteellisesti ehdottomasti pois sulkeva, koska useat tekstit sisältävät useisiin luokkiin kuuluvaa merkityksainesta. Yksittäisissä pulmapauksissa luokitus oli kuitenkin aina helppo tehdä tekstin päähahmon mukaan.

Aineiston alkoholimaininnat on esitetty taulukossa 1 lehden ja tekstityypin mukaan eriteltyinä.

Taulukko 1 osoittaa, että saman kokoisissa aineistoissa on vuonna 1985 lähes kaksi kertaa enemmän alkoholimainintoja (46) kuin vuonna 1955 (26). Lehtikohtaisessa tarkastelussa havaitaan myös, että alkoholimainintojen määrä ei ole noussut vain joissakin lehdissä. Tämä viittaa alustavasti siihen, että alkoholi on 30 vuodessa tullut vahvemmin osaksi suomalaista arkipäivää kuin se oli 1950-luvulla.

Samaan suuntaan viittaa myös taulukko 2, jossa alkoholimaininnat on luokiteltu sen mukaan, onko niissä kysymys humalakäytöstä vai instrumentaalaisesta käytöstä. Humalakäytöllä tarkoitetaan tässä kaikkea sellaista käyttöä, jonka yhteydessä ”saa juopua”, ja instrumen-

taalisella käytöllä kaikkea sellaista käyttöä, jossa humaltuminen ei ole kenenkään tilanteessa mukana olevan mielestä toivottavaa (erottelusta ks. Falk & Sulkunen 1980 ja Virtanen 1982).

Alkoholin arkipäiväistymisen suuntaan viittaa taulukossa 2 kolmekin seikkaa. Ensinnäkin alkoholimainintojen määrä raportoivassa teksti- ja kuvamateriaalissa on lisääntynyt, mikä johtuu ensisijaisesti siitä, että alkoholi 80-luvulla tuntuu kuuluvan juhlavien tilanteiden ja niitä raportoivan tekstin normaaliin lavastukseen selvemmin kuin 50-luvulla. Toiseksi 80-luvun lehdet sisältävät lähinnä alkoholin instrumentaalista käyttöä opastavia ohjeita, jotka 50-luvun lehdistä puuttuivat.³ Kolmanneksi alkoholin instrumentaalinen käyttö on häipynyt vitseistä, mikä viittaa siihen, ettei se — toisin kuin humalakäyttö — enää 80-luvulla sisällä niin voimaperäisiä merkityspotentiaaleja, että niillä voitaisiin pilailla.

Alkoholin humalakäytön ja instrumentaalisen käytön sukupuolittainen jakautuminen aineiston alkoholimaininnoissa on esitetty taulukossa 3.

Vuonna 1955 on alkoholi taulukon 3 mukaan merkitysmaailmaltaan täysin sidoksissa miehiin. Aineisto sisältää kuusi viittausta miesten alkoholin humalakäyttöön ja yhden viittauksen naisen humalakäyttöön. Tosiasiassa tämä yksikin viittaus vain vahvistaa alkoholin humalakäytön maskuliinisuutta. Kyseessä on nimittäin vitsi, jossa mies palaa yömyöhällä kotiin juhlimasta. Pelkäämänsä nalkuttavan vaimon sijasta hän tapaakin kotoa hervottomassa humalassa jalkalamppuun nojaavan vaimon, joka sopertaa: ”Va-hik-vahinko, kun et tullut aikaisemmin kotiin! Nyt olen litkinyt sinua odotellessani kaiken viskisi loppuun!” Vitsi on hauska kahdesta syystä. Ensinnäkin se on hauska, koska se on absurdi: tosiasiassa viski on miesten juomaa ja viskipullo miehen tavara, eivätkä naiset 50-luvun lehtien mukaan juo itseään humalaan. Toiseksi se on hauska, koska mies välttää pelätyn rangaistuksen (samassa lehdessä on myös vitsi, jossa vaimo tar-

³ Alkoholin käyttöön liittyvät instruktioit eivät täysin puuttuneet vuoden 1955 naistenlehdistä. Tähän näytteenä niitä ei kuitenkaan sattunut. Niissä kolmessa instruktiossa, jotka vuoden 1955 Me Naisten koko vuosiker-

Taulukko 2. Yleisaikakauslehtien ja naistenlehtien alkoholimaininnat käyttötavan ja tekstityypin mukaan 1955 ja 1985

tekstityyppi	käyttötapa			yht.
	humalakaäyttö	instrumentaalinen käyttö	ei luokitu	
1955				
raportti	1	4	3	8
instruktio	4	—	2	6
vitsi	2	4	1	7
fiktio	1	3	1	5
yhteensä	8	11	7	26
1985				
raportti	4	14	1	19
instruktio	5	4	5	14
vitsi	4	—	2	6
fiktio	4	3	—	7
yhteensä	17	21	8	46

Taulukko 3. Yleisaikakauslehtien ja naistenlehtien alkoholimaininnat käyttötavan ja käyttäjäryhmän kokoonpanon mukaan 1955 ja 1985

käyttäjäryhmä	käyttötapa			yht.
	humalakaäyttö	instrumentaalinen käyttö	ei luokitu	
1955				
mies tai miesryhmä	6	4	2	12
nainen tai naisryhmä	1	—	2	3
mies ja nainen	—	2	—	2
sekaryhmä	—	5	—	5
ei sovi luokitukseen	1	—	3	4
yhteensä	8	11	7	26
1985				
mies tai miesryhmä	11	6	1	18
nainen tai naisryhmä	2	6	—	8
mies ja nainen	—	6	1	7
sekaryhmä	—	1	1	2
ei sovi luokitukseen	4	2	5	11
yhteensä	17	21	8	46

rasta löytyivät, oli kuitenkin aina kyse käytösohjeesta. Vuoden 1985 aikakauslehdistä käytösohjeet puuttuivat, ja niistä löytyivät runsaslukuiset instruktioit ovat yleensä juomien tarjoiluun liittyviä ”teknisiä” ohjeita, joita usein seuraa ruokaresepti.

joilee juhlimasta tulevalle miehelleen aterian heittämillä sen tämän päälle suoraan ulko-ovella), mutta näin käy vain sillä ehdolla, että hän kohtaa pahemman: viskiä juovan vaimon.

Kaksi muuta ”ei luokitu” -luokan mainintaa, joissa nainen liittyy alkoholiin ilman miehen läsnäoloa, ovat lukijoiden kysymyspalstalla esitetty tiedustelu siitä, kuinka tullaan tarjottajattareksi, ja henkilöhaastattelussa esitetty raportti erään vaikuttajanaisen aktiivisesta toiminnasta raittiusliikkeessä⁴.

Alkoholin liittyminen mieheen ei vuonna 1955 koske vain sen humalakäyttöä vaan myös instrumentaalista käyttöä. Vaikka naiset voivat harrastaa alkoholin instrumentaalista käyttöä, on sen aina tapahduttava miehen seurassa romanttisissa yhteyksissä tai sekaseurassa. Miehiä ei vastaava rajoitus koske, vaan alkoholin instrumentaalista käyttöä voidaan harrastaa niin sekaseurassa kuin pelkässä miesryhmässä.

Yhteenvetona vuoden 1955 aineistosta voidaan sanoa, että naisen merkki ei voi yhdistyä alkoholin merkkiin ilman miehen merkin välitystä. Vuoden 1985 aineistossa tilanne on hie-man muuttunut. Naisen merkki voi eräin ehdoin yhdistyä alkoholin merkkiin ilman miehen merkin välitystä. Aineisto sisältää kuusi mainintaa pelkässä naisryhmässä tapahtuvasta alkoholin käytöstä, joka kuitenkin on luonteeltaan instrumentaalista. Tämän lisäksi esiintyy kaksi mainintaa naisen harjoittamasta alkoholin humalakäytöstä. Näiden mainintojen epätavallisuutta korostaa kuitenkin se, että niistä toinen on sijoitettu ulkomaille (viittaus Ted Kennedyn entisen vaimon alkoholismiin) ja toinen myyttiseen menneisyyteen (huumaa-van juoman rituaalikäyttö Luolakarhun klaanin lyhennytyssä jatkokertomusversiossa). Niiden moraalista epäilyttävyyttä taas korostaa se, että molemmissa tapauksissa naisen alkoholin käyttö johtaa parisuhdeongelmaan: ensimmäisessä tapauksessa avioeroon ja toisessa partnerin pettämiseen toisen miehen kanssa. Näin naisten alkoholin käyttö vuoden 1985 aineiston mukaan voi olla edelleen lähinnä seurustelukäyttöä, joka voi tapahtua ryhmässä,

jossa on miehiä läsnä, kuten vuoden 1955 aineistossakin, tai — erotukseksi vuodesta 1955 — pelkässä naisryhmässä.

Miesten alkoholin käyttö noudattaa vuoden 1985 aineistossa samaa mallia kuin vuoden 1955 aineistossa. Miehet käyttävät alkoholia humaltumistarkoituksessa joko yksin tai miesryhmässä. Seurustelutarkoituksessa miehet harrastavat alkoholin instrumentaalista käyttöä niin pelkissä miesryhmissä kuin tilanteissa, joissa on nainen tai naisia läsnä.

Yhteenvetona taulukosta 3 voidaan todeta, että alkoholin humalakäyttö rajoittuu 50-luvun aineistossa pelkkiin ja 80-luvun aineistossa lähes pelkkiin miesryhmiin. Mies ja nainen yhdessä tai sekaryhmä käyttävät alkoholia vain instrumentaalisesti seurustelutarkoituksessa. 80-luvulla alkoholia käytetään instrumentaalisesti seurustelutarkoituksessa paitsi pelkissä miesryhmissä ja sekaryhmissä myös pelkää-tään naisista muodostuvissa ryhmissä, mikä oli uusi piirre 50-lukuun verrattuna.

Alkoholin miehinen humalakäyttö

Alkoholin instrumentaalinen seurustelu-käyttö liittyi sekä 50-luvulla että 80-luvulla niin miehiin kuin naisiin. Erona oli kuitenkin se, että kun alkoholin instrumentaalinen käyttö vuoden 1955 aineiston mukaan aina vaati miehen mutta ei välttämättä naisen läsnäoloa, ei tällaista sidosta esiintynyt enää vuoden 1985 aineistossa, jossa pelkät naisryhmät liitettiin alkoholin instrumentaaliseen käyttöön yhtä usein kuin pelkät miesryhmätkin.

Alkoholin humalakäyttö sen sijaan oli epäta-saisemmin jakaantunutta: se liitettiin molempina ajankohtina käytännöllisesti katsoen pelkää-tään miehiin. Seuraavassa tarkastellaan tämän maskuliinisen ilmiön ympärille rakentu-nutta merkitysmaailmaa, josta alustavan kuvan antaa taulukon 4 erittely humalakäyttöön viittaavien mainintojen liittymisestä erilaisiin sosiaalisen kontrollin muotoihin.

Taulukko 4 osoittaa, että vuonna 1955 kaik-kiin miesten alkoholin humalakäyttöä koske-viin mainintoihin liittyy jonkun kontrolloijan läsnäolo. Tämä pätee myös kahteen taulukon ulkopuolelle jätettyyn humalakäyttömainin-taan. Näistä toinen on aiemmin (s. 201) esitet-ty vitsi, joka pinnalta tarkastellen käsittelee

⁴ Suomalaisen raittiusliikkeen feminisoitumisesta 1900-luvun alussa ks. I. Sulkunen 1987.

naisen alkoholin humalakäyttöä, mutta joka voidaan edellä esitetyllä tavalla tulkita tosiasiallisesti vaimon miehen alkoholin käyttöä kontrolloivan aseman tematiikassa liikkuvaksi. Toinen taas oli taulukossa 3 käyttäjäryhmään luokittamattomaksi jätetty naistenlehdessä julkaistu horoskooppi, jonka mukaan ”kaikkien kalojen merkkiin kuuluvien olisi vältettävä alkoholijuomia”. Alkoholin humalakäyttö näytetään siis vuonna 1955 aina ongelmallisena ilmiönä, joka on alistettava kontrollille.

Jos luemme edellä mainitun humalaista aviovaimoa käsittelevän vitsin mukaan miehen alkoholin käyttöä kontrolloiviin mainintoihin, on miehen alkoholin käytön kontrolloija viides tapauksessa seitsemästä nainen. Näistä viidestä tapauksesta neljässä on kysymys vaimosta (tapauksista yksi on siteerattu motossa) ja yhdessä tapauksessa tuntemattoman humalaisen miehen tanssitarjouksen torjuvasta naisesta. Tämä tulos jäsentyy luontevasti Pasi Falkin ja Pekka Sulkusen (1980) suomalaisten elokuvien alkoholikohtauksien tulkintaan kehittämän mallin mukaisesti: sen mukaan naiset näissä kohtauksissa edustavat yhteiskunnan vaatimuksia ja juomiskohtauksien käynnistymisen edellytys on, että nämä kontrolloijat suljetaan ryhmän ulkopuolelle.

Niissä kahdessa vuoden 1955 maininnassa, joissa kontrolloija ei ole nainen, se on poliisi. Koska näistä kohtauksista molemmat on sijoitettu ulkomaille (vaikka humalaiset toimijat toisessa ovatkin suomalaisia), jäsenyyttä alkoholin humalakäytön ympärille rakentunut merkitysmailma vuoden 1955 aineiston pohjalta lähes yksinomaisesti mies juo, vaimo kontrolloi-mallin mukaan.

Vuonna 1985 miesten humalajuomisen kuva on monimutkaistunut. Ensinnäkään miesten humalajuominen ei aina jäsenyksiä kontrollointia vaativaksi ongelmaksi (3 mainintaa 11:stä). Toiseksi niissä tapauksissa, joissa miesten humalajuominen jäsenyyksiä ongelmaksi, ei pääasiallinen kontrolloija enää ole nainen (3 tapausta 8:sta), vaan muu toimija (5 tapausta 8:sta). Niissä viidessä tapauksessa, joissa miehen juomista kontrolloi joku muu kuin nainen, on kolmessa tapauksessa kysymyksessä valtio (2 mainintaa valistuksesta ja 1 poliisista), yhdessä pappi ja yhdessä baarimikko. Niissä kolmessa tapauksessa, joissa kontrolloijana toimii

Taulukko 4. Yleisaikakauslehtien ja naistenlehtien miesten alkoholin humalakäyttöön viittaaviin mainintoihin liittyvät sosiaalisen kontrollin agentit 1955 ja 1988

vuosi	kontrollin agentti			yht.
	nainen	muu	ei kontrolliperspektiiviä	
1955	4	2	—	6
1985	3	5	3	11

pääasiassa nainen, on kahdessa tapauksessa kysymys vaimosta tai rakastetusta (tapauksista toinen on siteerattu motossa), jonka toiminta täysin vastaa vuodelle 1955 luonteenomaista mallia.

Taulukosta 4 voidaan päätellä, että vuoden 1955 alkoholin humalakäyttöä koskevia mainintoja jäsentää malli, jossa vaimo kontrolloi miehen juomista (Falk & Sulkunen 1980) ja alkoholin humalakäyttö on miehen vapauden merkki. Perhetilanteesta voidaan neuvotella ei liian usein ja kohtuus mielessä on OK-kaavan mukaan, mutta kahtena päivänä peräkkäin humalakäyttö asettaa perheen toimeentulon kyseenalaiseksi ja on epäluottamuslause vaimolle (Alasuutari 1986) ja tulee sen vuoksi usein kostetuksi siten, että vaimo laiminlyö mallikelpoisen kodin tai oman viehättävyytensä ylläpittoa (Heiskala 1988)⁵. Vuoden 1985 aineistoa tämä malli ei jäsennä yhtä jäännöksettömästi. Se kyllä toimii edelleen aineistossa, mutta sen rinnalle on tullut siihen sopimattomia mainintoja. Ensinnäkin on vuotta 1955 luonnehtinut miehen ja alkoholin ehdoton sidon instrumentaalisen käytön alueella murtunut vuonna 1985 (ks. taulukko 3). Toiseksi ei alkoholin humalakäyttöä vuonna 1985 välttämättä jäsennetä perhettä tai yhteiskuntaa uhkaavaksi vaaraksi. Kolmanneksi ei miehen alkoholin käyttöä vuoden 1985 aineistossa enää kontrolloi ensisijaisesti vaimo, vaan valtio säännösjärjestelmiensä ja ideologisen valtiokoneiston avulla. Lisäksi vuoden 1985 aineistossa esiintyy myös kaksi

⁵ Nk. ”vaimoilmiö” (Sulkunen & al. 1985) voidaan nähdä yhtenä tämän yleisemmän mallin erityistapauksena.

Taulukko 5. Naistenlehtien alkoholiaiheiset kirjoitukset vuosikerroissa 1955, 1970 ja 1985

lehti ja vuosikerta	numeroa vuodessa	alkoholiaiheisiä kirjoituksia	
		yhteensä	naisten omaa alkoholisuhdetta käsitteleviä
1955			
Me Naiset	12	4	2
Kotiliesi	24	4	—
1970			
Me Naiset	48	12	3
Kotiliesi	24	7	—
1985			
Me Naiset	50	18	8
Kotiliesi	24	5	—

naisten alkoholin humalakäyttöä koskevaa mainintaa, jotka osaltaan purkavat alkoholin ehdotonta sidonnaisuutta maskuliiniseen merkitysmailmaan. Nämä molemmat tosin tuottavat parisuhdeongelmia.

Nainen ja alkoholi naistenlehdissä 1955, 1970 ja 1985

Koska alkoholin ehdoton sidonnaisuus maskuliiniseen merkitysmailmaan näyttää edellä esitettyjen tarkastelujen valossa olevan hitaasti purkautumassa, mielenkiintoisimmaksi jatkoanalyysin ongelmaksi muodostuu naisen suhde alkoholiin siltä osin kuin naisen ja alkoholin merkit liittyvät toisiinsa muissa merkitysyhteyksissä kuin naisen toimiessa miehensä alkoholin käytön kontrollin agenttina. Tämän tarkastelun aineistoksi on tässä valittu naistenlehtien Kotiliesi ja Me Naiset vuosikerroissa 1955, 1970 ja 1985 esiintyvät sellaiset alkoholiaiheiset kirjoitukset, joissa tarkastellaan naisten omaa alkoholin käyttöä.

Aiempiin tarkasteluihin kuulumaton vuosi 1970 on otettu mukaan ensinnäkin ajallisen kehitysprosessin hahmottamisen helpottamiseksi. Toiseksi se sijoittuu alkoholin kokonaiskulutuksen voimakkaan kasvun kauteen (Österberg 1985), jonka aikana naisten nauttiman alkoholin osuus kokonaiskulutuksesta nousi

(Ahlström 1985) ja alkoholipoliittinen mielipideilmasto eräissä suhteissa oli liberaalimpi kuin 1980-luvulla (Mäkelä 1985). Vuoden 1970 analyysi tekee siksi mahdolliseksi myös arvioida, perustuvatko edellä esitettyjen analyysien pohjana olevat taulukot nopeasti muuttuvaan suhdannevaihteluun vai viittaavatko ne pitkällä aikavälillä kulttuurissa tapahtuviin muutoksiin, kuten edellä on epäsuorasti oletettu.

Tämän aineiston koostumus on esitetty taulukossa 5. Siinä yksikkönä on käytetty alkoholiaiheista kirjoitusta eikä kaikkia alkoholin merkin esiintymiä (esim. kuvan lavastuksen osana tai ohimennen esiintyvänä mainintana) ole otettu mukaan. Kirjoitukseksi on luokitettu niin aihetta perusteellisesti käsittelevät artikkelit kuin lyhyet yleisönosastokirjoitukset tai lukijakysymykset.

Ensimmäinen huomiota kiinnittävä seikka taulukossa 5 on lehtien välinen ero. Kotiliesi, joka koko tarkastelujakson ajan on painanut pääkirjoitussivulleen slogaanin ”koti on yhteiskunnan sydän”, on selvästi äidille ja vaimolle suunnattu lehti ja tarkastelee alkoholia nimenomaan ongelmana. Jakson alussa alkoholin ongelmakäyttö liittyy yksinomaan miehiin, vuosina 1970 ja 1985 miehiin ja nuorisoon. Alkoholin käytön kontrollin lisäksi ainoat tilanteet, joissa naisen merkki voi Kotilieden alkoholiaiheisissä kirjoituksissa liittyä alkoholin merkkiin, ovat alkoholin instrumentaalinen seurustelukäyttö silloin, kun läsnä on yksi tai useampia miehiä, ja sukupuolittain erottelemattomat viittaukset ”nuorison” huolestuttavaan alkoholin käyttöön.

Me Naiset sen sijaan on koko tarkastelujakson ajan ollut ”lehti modernille naiselle”, kuten sen eräessä 50-luvun numerossa esitetään, ja siinä naisten ja alkoholin muuttuva suhde on selvästi näkyvissä jo siten, että niin alkoholiaiheisten kirjoitusten kuin naisten omaa alkoholisuhdetta käsittelevien kirjoitusten määrä (ja niihin käytetty palstatila) lisääntyvät koko ajan 1950-luvulta 1980-luvulle siirryttäessä. Samalla kirjoitusten sisältö muuttuu.

Aikaisemmin tässä artikkelissa todettiin, etteivät naisen ja alkoholin merkit vuoden 1955 aineistossa koskaan yhdistyneet ilman seurassa olevan miehen merkin välitystä. Me Naisten koko vuosikerran 1955 läpikäynti tuotti kuitenkin

kin kaksi tällaista kirjoitusta. Toinen niistä on juomarahaa koskeva kirjoitus käyttäytymistä moderneille naisille opastavalla palstalla. Tekstistä puuttuu selvä alkoholimaininta, mutta naiset voivat kirjoituksen mukaan asioida ravintolassa myös ilman miesseuraa, vaikka tällainen onkin ongelmallista:

”Valitettavasti hyvin usein tapahtuu, että naiset, jotka yksin käyvät jossain ravintolassa tai kahvilassa, valittavat huonoa palvelua. Useimmiten nämä valitukset ovat myös oikeutettuja. On tarjoilijoita, jotka suorastaan boikotoivat pöytiä, joissa istuu nainen ilman miesseuraa.” (Me Naiset 12/1955)

Toinen kirjoitus on laaja artikkeli naisten suhteesta alkoholiin, ja sitä kommentoivat psykiatri, varatuomari, pappi, filosofian maisterin koulutuksen saanut kotirouva ja Suomen Gastronomien Seuran sihteeri (Me Naiset 12/1955). Tämän kirjoituksen mukaan on naisten harjoittama alkoholin humalakäyttö aina moraalisesti tuomittavaa tai psyykkisesti sairasta:

PASTORI: ”Kun näen juopuneen naisen, tunnen kuinka halveksunta ja vastenmielisyydet värähtävät koko tunnemaailmani. En tiedä, mistä johtuu, että sisässani tuomitsen päihtyneen naisen paljon ankarammin kuin vastaavassa tilassa olevan miehen. Ehkä teen näin, koska ne naiset, jotka lapsuuteni maalaisympäristössä näin juopuneina, olivat kaikki äärimmäisessä rappiotilassa; tai ehkä tunnen, että naisen asema kodissa äitinä lasten parissa on toinen kuin miehen. Humalainen äiti jättää, niin luulen, lapsensa vielä suurempaan turvattomuuteen kuin isä. Ehkä juuri tämän vuoksi aivoni kieltäytyvät myöntämästä juopuneelle naiselle äidin vastuuta. Siksi tajunnassani sijoitan hänet heti ilman muuta huonomaisten naisten ryhmään, vaikka jälkepäin korjailisinkin mielessäni arvosteluni mahdollista erehdystä.”

PSYKIATRI: ”Ensinnäkin on heti todettava, että varsinaiset naisalkoholistit potilaina ovat harvinaisuuksia. — — Toisaalta on taasen melko yleinen kokemus, että varsinaiset naisalkoholistit ovat keskimäärin hyvin vaikeita tapauksia, useimmiten on tällöin kysymys varsin pahasti vaurioituneesta perusuonteentakenteesta, useasti vaikeahkosta psykopaattisuudesta. Tällöin on alkoholismi tietenkin vain eräänlainen sekundäärinen seuraamus muiden vaikeiden seuraamusmahdollisuuksien, kuten esim. rikollisuuden ja prostituution tapaan.”

Mietojen alkoholijuomien instrumentaalinen käyttö sen sijaan on naiselle joidenkin ehtojen vallitessa mahdollista:

PSYKIATRI: ”Myönnän heti aluksi, etten sanottavaa haittaa ole potilailani tai muussa ihmisympäristössäni

todennut siitä syntyvän, jos naisihminen on säädylliseen ja kohtuulliseen tapaan joskus alkoholijuomia käyttänyt. Kohtuulliseksi nauttimiseksi katsoisin sen käytön, jolloin käyttäjän käytös ei osoita humaltuneelle tunnusomaisia piirteitä ja jolloin oman persoonan menettelyjen ja toimien täysi kontrolli on säilytetty. — — Yleensä tyytyvät naiset vain mietoihin juomiin ja sehän on hyvä, kun tiedämme kiistattomasti, että mietojen juomien aiheuttama ’myrkytystila’ eli humaltuminen on synnysään sekä hitaampi että oireiltaan hillitympi.”

GASTRONOMI (ravintolakäyttäytymisestä): ”Jos hieno nainen syystä tai toisesta tilaa myös alkoholijuomia ja nauttii niitä, ei kukaan voi hänen poistuessaan havaista, että hän on hiukkaakaan niitä nauttinut. Tämä seikka on ulkonaisessa mielessä määräävä. Nainen on meillä kuten kaikissa pohjoismaissa saavuttanut täysin tasavertaisen aseman miehen rinnalla ja niin ollen hänellä on samat oikeudet kuin miehelläkin. Tästä huolimatta nainen on paljon ankaramman kritiikin valokeilassa kuin konsanaan mies. — — Suuri lasi ei ole kaunis näky naisen edessä, ellei siinä ole maitoa tai luonnonmehua ja jääpallan. Silloin on suuri lasi tyylikäskin. Olutkoppakko naisen edessä on kauhistus. Hieno nainen nauttii olutta ainoastaan ruoan yhteydessä ja silloin pienestä matalasta lasista. Eikä olutpulloa ole syytä jättää pöytään yksinäisen naisen eteen. — — miehen seurassa oleva nainen voi miestä ja omaa arvoaan loukkaamatta silloin tällöin maistella suuresta grogilasista, joka on täytetty kokonaan. Tällöin juoma on mietoa, niin että hienokin nainen voi sitä maistella, ja toiseksi sellainen sekoitus on maultaan aika hyväksyttävä, muistuttaa lähinnä simaa tai mietoa omenaviiniä. — — Loppujen lopuksi ei ole ratkaisevinta se, onko lasissa punaista, keltaista tai vihreätä juomaa, vaan se onko lasi kaunis ja kooltaan naiselle sopiva. Pieni liköörilasi esimerkiksi tai kristallinen konjakkilasi on kahvipöydän kaunistus.”

Ongelmia kuitenkin voi helposti syntyä, jos alkoholia käyttävä nainen on nuori ja kokematon:

PSYKIATRI: ”Erittäin vaaralliseksi olen ensihumalan havainnut kokemattomille nuorille naisille, joiden kontrollin pettäessä monesti on odottamaton raskauskin pääsyt tuottamaan vakavan yllätyksen.”

Tai äiti tai vaimo:

PSYKIATRI: ”Usein toteaa, että lapsi kärsii tavottomasti äidin alkoholin käytöstä ja äidin yllättävän humalan sattuuessa voi lapsi joutua vaikean sielullisen haavoittumisen valtaan. — — Äitien olisi siis tarkoin huomioitava lastensa mahdollinen reaktio alkoholin käytön sattuessa. Tässä yhteydessä lienee muistettava, etteivät myöskään kaikki miehet hyväksy vaimonsa (tai morsiamensa) vähäistäkin alkoholin nauttimista, vaikka itse käyttävätkin alkoholia. Myönnän, että tällainen miehen suhtautuminen saattaa tuntua omituiselta ja epäoikeudenmukaiselta. Kuitenkin on niin, että moni mies pitää vaimoaan äidin tapaan jotenkin ihannoituna olentona,

jolla ei saa olla virheitä ja näkee tällöin vaimonsa mahdollisen alkoholin käytön tätä ihannoitua olentoa alentavana seikkana, mikä voi johtaa pahaan, pinnallisesti nähtynä sangen kohtuuttomaan ristiriitaan.”

Omaa kieltään ajan alkoholiasenteista kertoo myös artikkelin otsikko: ”Nainen esikuvaksi väijyvän vaaran torjumisessa!”⁶

Vuoden 1970 Me Naisten alkoholiaiheisissa kirjoituksissa tilanne on muuttunut. Kaksi naisten omaa alkoholisuhdetta käsitteleväksi luokitettua kirjoitusta on laajoja alkoholipoliittisia kiertoaastatteluita, joissa vastaajina on sekä miehiä että naisia. Haastatteluista toinen tiedustelee mielipiteitä yli vuosi aikaisemmin tapahtuneesta miedon oluen myyntirajoitusten lieventämisestä, jonka seurauksena tätä alkoholiuomaa alettiin myydä sekatavarakaupoissa ja kahviloissa. Kaikki vastaajat, niin naiset kuin miehet, suhtautuvat myyntirajoitusten lieventämiseen myönteisesti ja esittävät muutoinkin varsin liberaaleja alkoholipoliittisia kantoja. Toinen haastattelu on otsikoitu ”Minun kapakkani”. Kaikkien vastausten henki on alkoholipoliittisesti liberaali, ja kaikki toivovat uusien ravintolatyyppeiden tuloa Suomeen. Naisvastaajat ovat ammatiltaan tekstiilitaiteilija ja sihteeri, ja näistä ainakin jälkimmäinen toivoo paitsi alkoholin instrumentaaliseen myös humalakäyttöön kutsuvien ravintolamiljöiden lisäämistä. Kolmas naisten alkoholisuhdetta käsittelevä kirjoitus tarkastelee myönteisessä hengessä alkoholin psyykkisiä vaikutuksia niin miehiin kuin naisiin. Siinä miesten ja naisten yhdessä harjoittamalla alkoholin käytöllä selvästi tarkoitetaan humalakäyttöä ja tällä humalakäytöllä nähdään lähinnä olevan eroottisissa suhteissa estoja poistava ja myönteiseksi mielletty vaikutus.

Vuoden 1970 Me Naisten alkoholiaiheisissa kirjoituksissa kiinnittää huomiota myös kaksi sellaista kirjoitusta, joita ei pääaiheensa vuoksi taulukossa 5 luokitettu luokkaan ”naisten omaa alkoholisuhdetta käsittelevät kirjoitukset”. Ensimmäinen näistä on miesten ja naisten yhdessä harjoittaman alkoholin humalakäytön suhteen edellä mainitun kirjoituksen

kanssa samoilla linjoilla oleva viikon miehen esittely, jossa Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkijaksi esitelty Klaus Mäkelä sanoo:

”Yhdessä juominen tulee helpottamaan aviollista kanssakäymistä, sukupuolielämän ristiriidat selviävät paremmin, kun tunnelma vapautuu pienessä humalassa. Toisaalta tämä saattaa merkitä myös sitä, että kutsujen jälkeen yhä useampi mies ja vaimo huomaavat heräävänsä väärästä — tai ehkä vihdoinkin siitä oikeasta — sängystä.” (Me Naiset 32/1970)

Toinen huomiota kiinnittävä kirjoitus on tuote-esittelyiden ja pikku-uutisten lomaan sijoitettu yhden palstan esittely Alkon tuotevalikoimaan tulleista Underberg Magenbitter-pikkupulloista otsikolla ”Krapularyypyt”.

Alkoholipoliittiselta mielipideilmastoltaan vapaan vuoden 1970 alkoholiaiheiset kirjoitukset tuottavat siis selvästi erilaisen käsityksen naisen suhteesta alkoholiin kuin vuoden 1955 alkoholiaiheiset kirjoitukset. Naisen merkin liittäminen alkoholin merkkiin ei enää välttämättä vaadi välitykseen miehen merkkiä, ja naiset voivat humaltua seurassa, jossa on mies tai miehiä läsnä. Krapularyypyksi tarkoitettua katkeroakin esitellään naistenlehdessä.

Vuoden 1985 Me Naisten alkoholiaiheisissa kirjoituksissa naisen ja alkoholin merkkien liittyminen toisiinsa ilman miehen merkin välitystä näyttää entisestään helpottuneen. Kahdeksastatoista alkoholiaiheisestä kirjoituksesta kahdeksan käsittelee nimenomaan naisten omaa suhdetta alkoholiin. Näistä neljä esittää alkoholin kohtuullisen käytön, joka saattaa merkitä joko instrumentaalista seurustelukäyttöä tai lievää humalakäyttöä, normaaliksi osaksi naisen elämää. Kaksi kirjoitusta käsittelee naisten alkoholismiin liittyviä ongelmia, joihin ei esiinny viittausta vuoden 1970 kirjoituksissa, mikä osaltaan viittaa siihen, että naisten (patologistakin) alkoholin humalakäyttöä on alettu pitää osana kulttuurin todellisuutta. Erotukseksi naisalkoholistin vuoden 1955 kirjoituksissa esiintyneestä määrittelystä, jossa naisalkoholista pidetään keskimääräistä miesalkoholista vakavammin psyykkisesti häiriintyneenä, on arvio vuoden 1985 kirjoituksissa päinvastainen:

— — — naisilla on paremmat mahdollisuudet parantua alkoholismista kuin miehillä. Tämänsuuntaisiin johto-

⁶ Naisten erityisasemasta alkoholin vastaisessa taistelussa ks. I. Sulkunen 1987.

päätöksiin on tultu esimerkiksi Ruotsissa tehdyissä tutkimuksissa. Naiset ovat loppujen lopuksi enemmän kiinnostuneita itsestään ja hyvinvoinnistaan.” (Me Naiset 36/1985)

Kaksi kirjoitusta käsittelee teemaa äiti ja alkoholi. Alkoholin ja äitiyden liittäminen toisiinsa tuottaa edelleen kirjoituksissa vaikeuksia, mikä voi johtaa jopa hysteriaan ja viittaa siihen, ettei alkoholi kaikilta osin ole asettunut naisten arkipäivän normaaliksi osaksi:

LÄÄKÄRIPALSTALTA: ”Olen 25-vuotias nainen ja olemme mieheni kanssa yrittäneet lasta noin viiden vuoden ajan. Nyt viimeinkin täppäsi. Ongelmana on nyt se, että raskauden toisen viikon aikana nautin (tietämättä raskaudesta mitään) alkoholia noin kolmen grogin verran. Yleensä en käytä alkoholia juuri lainkaan. Mitä nyt teen, en haluaisi luopua lapsesta mistään hinnasta.” (Me Naiset 46/1985)

Tämän kirjoituksen vastapainona on kuitenkin kirjoitus ”Saako äiti ottaa?”, joka korostaa — tosin taistelutahtoisesti ja perusteluja naisten alkoholin käytölle hakien — päinvastaista:

— Muista, kun herrat tarjoavat shamppanjaa kynttilän valossa, ei se niinkään päähän vaikuta. Se menee polviin. Tekee heikoksi, oli äitimme oppi.

Se siitä, sen romantiikan hinnasta. Nykysankari pyytää kaljalle. Mutta voi sinne mennä ihan itsekin. Tänään. — — Kuvittelitko itsekään vahvalla kuusikymmenluvulla meneväsi yksin kapakkaan? Et kai, sillä se oli sula mahdollisuus. Tyttöseurassakin, sillä pakollinen mies piti olla aina mukana. Vaikka vain yksi, että viiden tytön jengi pääsi ravintolaan. — — Jo kauan on kapakkaan osattu ja päästy yksinkin, me tytöt. Alkoonkin osataan ja pullo aukee itse, hyi hirveä. — — Kyllä ne a-pitoiset juomat meidänkin iltojamme ihmeesti elähdyttävät. Sosiaalistasivat ja ystävällistivät. Riitaviinaahan me tytöt emme koskaan juo, tietenkään. Me istumme iltamme elegantisti. Lasit hohtavat, juomat ovat oikean lämpöisiä. Useimmille meistä, sillä meissä on edelleen vähemmän laitapuolen juojia kuin miehissä. Onneksi miehille, lapsille ja yhteiskunnalle. Meille.” (Me Naiset 3/1985)

Sama kirjoitus paljastaa kuitenkin myös sen, että naisten juomiseen kohdistuva sosiaalinen kontrolli edelleen on tiukempaa kuin miesten juomiseen kohdistuva:

”Joskus me tytöt sitten satumme sille tuulelle, että on kiva unohtaa muu maailma, olla keskenään ja vauhdittaa juttuja juomilla. Ihan kuin tekin herra- tai poikailloissanne. Mutta, mutta. Eihän se sovi. Ei niin, sillä hommat on hoidettava, teidät, lapset ja huusholli. Eihän äiti saa maistissa olla, ainakaan lasten nähden. Siinähan sitä romahtaa kerralla koko perheen turvallisuus. Vai mitä

isät? Hyvä veto teiltä, sillä eihän se taas mitään merkitse, jos te nyt satutte tuolloin tällöin olemaan pikku huppelissa tai vaikka isommassa. Tehän olette niin kivoja, lapsillekin. Hyväntuulisia, sallivia. Mutta että äiti, totta totisesti ei.

Eikä siinä vielä kaikki, että esimerkki romahtaa. Katastrofi on tietysti se, etteivät käytännön asiat hoidu. Teidän mukavuudeksenne. Vaikka se olisi yksi ainoa ilta vuodessa taikka viidessä. Siitä puhutaan lopun aikaa.

Jos vaimoriepu sattuu ottamaan viini- tai paukkupäänsä muualla kuin kodin suojaavien seinien sisällä, se vasta paha paikka onkin. Hänhän ei yhtään tajua suojautua kaiken maailman pahoja susia vastaan. Muut miehethän siinä ovat heti saaliin kimpussa, perheonnei peräti uhattuna. Jos taas olet yksinäisen itsellinen näissä harrastuksissa, mitäpä muutakaan varten kuin miestä etsimässä, ammattimaisesti tai muuten vain. Miehillähän se on aivan eri asia. He rentoutuvat, ottavat vapaata arjesta. Pysykööt naiset kotonaan, kyllä niille huushollissa rentoutumista riittää.

On se rumaa, kun nainen juo. Ihan hirveää, jos tulee päihinsä. Ainakin jos on pieniä lapsia, odotusaikanahan se on peräti vakava riski. Mutta ei lasi viiniä lasta tapa, kunhan ei ole tapa.

Muuan ystävätär aloittaa viini-illanvieton miehensä kanssa vasta, kun on saanut pienimmäisensä unten maille. Mies aloittaa tietysti jo aikaisemmin, yhdessä sitten jatketaan.

Kenen se maailma onkaan? Ongelmajuominen on erikseen.” (Me Naiset 3/1985)

Kaiken kaikkiaan on ilmeistä, että jo vuoden 1970 alkoholiaiheisissa kirjoituksissa havaittu murros, jossa naisen merkin ja alkoholin merkin liittyminen toisiinsa ei enää vaadi välitykseen miehen merkkiä, on vuoden 1985 alkoholiaiheisissa kirjoituksissa edelleen vahvistunut. Aihetta käsittelevien kirjoitusten ja niihin käytetyn palstatilan lisääntymisen ohella tämä näkyy sisällöllisenä muutoksena. Jo vuonna 1970 esiintyneiden naisten keskenään harjoittamaa instrumentaalista alkoholin käyttöä koskevien mainintojen, miesten läsnä ollessa tapahtuvan humaltumisen ja krapulan teemojen lisäksi vuonna 1985 esiintyvät myös naisten keskenään harjoittaman humalakäytön, naisten alkoholismien ja naisten miesten kanssa tasa-arvoisen alkoholinnauttimisoikeuden teemat.

Tämä johtaa ensinnäkin toteamaan, että sikäli kuin näiden tarkastelujen pohjalta voidaan arvioida aiemmin tässä artikkelissa esitettyjen tarkastelujen luotettavuutta, näyttäisivät niiden pohjana olevat taulukot todellakin kuvaavan pikemminkin kulttuurissa pitkällä aikavälillä tapahtuvaa todellista muutosta kuin nope-

asti muuttuvaa satunnaisvaihtelua.

Toiseksi voidaan todeta, että tarkastelujakson aikana on tapahtunut muutos: alkoholi, joka tarkastelujakson alussa todella oli puhtaasti maskuliininen aine, on alkanut saada feminiinisiä kytkentöjä. Tämän tuloksen merkitystä ei kuitenkaan tule liioitella. Ensinnäkin nämä feminiiniset kytkennät ovat edelleen harvakuisempia kuin maskuliiniset kytkennät. Toiseksi tarkastelluista naistenlehdistä vain toinen (*Me Naiset*) tuotti tällaisia kytkentöjä ja toinen (*Kotiliesi*) käsitteli alkoholia kaikkina ajankohtina maskuliinisena aineena vain sillä erotuksella, että vuosina 1970 ja 1985 alkoholi tässä lehdessä kytkettiin miesten lisäksi myös nuorisoon, jota ei eritelty sukupuoliryhmiin. Kolmanneksi myös *Me Naisissa* esiintyi kaikkina tarkasteluajankohtina runsaasti materiaalia, jossa alkoholi kytkettiin pelkästään miehiin, ja materiaalia, jossa nainen toimi miehen alkoholin käytön kontrolloijana.

Yhteenveto ja keskustelua

Yleisaikakauslehtien ja naistenlehtien alkoholimainintoihin ja alkoholiaiheisiin kirjoituksiin perustuvassa tarkastelussa todettiin, että vuosien 1955 ja 1985 välisenä aikana alkoholi oli arkipäiväistynyt suomalaisessa kulttuurissa. Samanaikaisesti oli alkoholi, joka vuonna 1955 oli merkitysmailmaltaan sillä tavalla puhtaasti miehinen aine, ettei se voinut edes instrumentaalisessa käytössä yhdistyä naiseen muutoin kuin miehen välityksellä ja oli humalakäytössä täysin monopolisoitu miehille ja miesryhmille, joiden humalakäyttöä naiset kontrolloivat, saanut näiden maskuliinisten merkitystensä rinnalle selvästi feminiinisiä merkityksiä.

Alkoholin ”feminisoitumiseen” viittasivat maininnat pelkästään naisryhmässä tapahtuvasta instrumentaalisesta alkoholin käytöstä, maininnat naisten humaltumisesta ryhmässä, jossa oli miehiä läsnä, ja maininnat pelkästään naisryhmässä tapahtuvasta humaltumisesta. Jo puhtaasti määrää tarkastellen näitä mainintoja kuitenkin oli (lukuun ottamatta mainintoja pelkästään naisryhmässä tapahtuvasta instrumentaalisesta alkoholin käytöstä) selvästi vähemmän kuin vastaavia miesten alkoholin käyttöä koskevia mainintoja. Näin alkoholi

myös vuonna 1985 oli ensisijaisesti mutta ei enää pelkästään maskuliininen aine.

Alkoholin ”feminisoituminen” asettaa uuteen valoon suomalaisessa kulttuurisessa alkoholitutkimuksessa aiemmin käytetyn mallin, jossa alkoholi on miehen vapauden merkki ja alkoholia käytetään mies juo, vaimo kontrolloi-kaavan mukaan (esim. Falk & Sulkunen 1980; Alasuutari 1986). Vuodelta 1955 peräisin olevia mainintoja malli jäsentää hyvin, mutta vuonna 1985 se on saanut rinnalleen siihen sopimattomia mainintoja, jotka antavat aihetta kolmeen huomautukseen.

Ensinnäkin mies juo, vaimo kontrolloi -malli tuntuisi edelleen jäsentävän alkoholin humalakäyttöä koskevia mainintoja melko hyvin, jos se muutetaan muotoon mies tai nainen juo, puoliso kontrolloi. Tilanteessa, jossa karkeasti ottaen 80 % absoluuttiseksi alkoholiksi muutetusta kokonaiskulutuksesta on miesten kulutusta ja 20 % naisten kulutusta (Ahlström 1985), on luontevaa, että tämä käytännössä useimmiten — mutta ei aina — tarkoittaa sitä, että mies juo ja vaimo kontrolloi.

Toiseksi ei alkoholin humalakäyttö vuoden 1985 mainintojen mukaan enää aina ole kontrollin aihe, ja silloinkin kun se on, on kontrolloijana usein valtio. Näin alkoholin humalakäyttö ei vuoden 1985 mainintojen — toisin kuin vuoden 1955 mainintojen — mukaan aina vaadi puolisoa toimimaan kontrollin agenttina.

Kolmanneksi näyttää alkoholin instrumentaalinen käyttö vuoden 1985 mainintojen mukaan muuttuneen osaksi arkipäivää siten, että se ei enää koskaan ole moraalisesti latautunutta ja on vain osassa käyttötapauksista juhlavasti latautunutta.

Kirjallisuus

Ahlström, Salme: Naisten alkoholin käyttö. Teoksessa: Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisen juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja 34. Jyväskylä: Gummerus, 1985

Alasuutari, Pertti: Työmiehen elämäntarina ja alkoholismi. Tutkimus alkoholismien suhteesta emokulttuuriin. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, tutkimuksia, sarja A, n:o 9. Tampere: Tampereen yliopisto, 1986

Falk, Pasi & Sulkunen, Pekka: Suomalainen humala valkokankaalla — suomalaisen miehen myyttinen fantasia. *Sosiologia* 17 (1980): 4, 257—270

Heiskala, Risto: Sukupuolitettu vitsi. Miehenä ja naisena olemisen kielioppi eräiden aikakauslehtien vitsien ja vastaavien kulttuuristen kiteytymien valossa 1955 ja 1985. Esitelmä Sosiologipäivillä 18.—19. 3. 1988 Helsingissä

Mäkelä, Klaus: Asenteet ja mielipiteet. Teoksessa: Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisten juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja 34. Jyväskylä: Gummerus, 1985

Silverman, David: Qualitative methodology and sociology. Describing the social world. Hants and Vermont: Goover, 1986

Sulkunen, Irma: Naisten järjestäytyminen ja kaksija-

koinen kansalaisuus. Teoksessa: Alapuro, Risto & Liikainen, Ilkka & Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik (toim.): Kansa liikkeessä. Helsinki: Kirjayhtymä, 1987

Sulkunen, Pekka & Alasuutari, Pertti & Nätkin, Ritva & Kinnunen, Merja: Lähiöravintola. Helsinki: Otava, 1985

Virtanen, Matti: Änkyrä, tuiske, huppeli. Muuttuva suomalainen humala. Juva: WSOY, 1982

Österberg, Esa: Tilastoitu ja tilastoimaton alkoholin-kulutus. Teoksessa: Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisten juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja 34. Jyväskylä: Gummerus, 1985.

English Summary

Risto Heiskala: *Pelkästään miesten juttu? Alkoholi, sukupuoli ja perhe suomalaisissa yleisaijakauslehdissä ja naistenlehdissä 1955 ja 1985 (An exclusively male matter? Alcohol, gender and family in Finnish general magazines and women's magazines in 1955 and 1985)*

This paper is a semiotic of the conditions in which the sign of man, the sign of woman, and the sign of alcohol are linked together and of the changes in these conditions that have occurred from the 1950s to the 1980s.

The analysed material consisted of all examples of the mention of alcohol in two identical sets of Finnish magazines with a wide circulation, one from 1955 and the other from 1985. Each set comprised three issues of two women's magazines (*Me Naiset/ We Women* and *Kotiliesi/ Hearth & Home*) and two general or family magazines (*Apu/ Help* and *Seura/ Society*).

Whether the reference was to heavy drinking (the intention of getting drunk) or to instrumental drinking (getting drunk was not wanted by any of parties concerned) was determined for each mention. It was found

that, in 1955, alcohol was almost exclusively a male matter. Heavy drinking was solely a male matter often controlled by women. Instrumental drinking took place in all-male groups and in mixed groups but never in all-female groups. In the magazines printed in 1955, the sign of woman could thus be linked to the sign of alcohol only through mediation by the sign of man. The above pattern still existed in the magazines of 1985, but there were also mentions that did not fit into it. These were, firstly, several mentions of instrumental drinking in all-female groups, and secondly some mentions of heavy drinking among females. The additional study of annual volumes of the two women's magazines for 1955, 1970 and 1985 proved that this change was a real one, and not caused by random variation.

The results indicate that the well-established formula of Finnish alcohol studies, according to which alcohol is an exclusively male matter associated with male freedom and used according to the pattern of the man drinking and the wife controlling, is slowly eroding.